

Алексеева Т. І.

РОЗРОБКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Узагальнено досвід формування організаційно-економічного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства в умовах глобалізації та інтеграції у світовий економічний простір. Обґрунтовано доцільність підвищення потенціалу підприємства за умови протидії негативним наслідкам впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Запропоновано методичку проведення комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства для запобігання банкрутству.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, ефективність, організаційно-економічний механізм, внутрішнє і зовнішнє середовище.

1. Вступ

Сучасний етап розвитку світогосподарських зв'язків характеризується розширенням усіх форм міжнародних економічних відносин на основі швидкого росту продуктивних сил, який обумовлений прискоренням науково-технічного прогресу.

В умовах глобалізації та необхідності інтегрування у світовий економічний простір універсальним критерієм стратегії розвитку підприємств України має стати зовнішньоекономічна діяльність як імовірність реалізації конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках [1].

Забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємств України в XXI столітті пов'язане з вирішенням ряду стратегічних завдань, спрямованих на реалізацію факторних переваг, інфраструктурного, наукового, інноваційного та матеріально-ресурсного потенціалу. Розв'язання поставлених завдань значною мірою залежить від того, наскільки ефективно національна промисловість буде впроваджувати пріоритетні науково-технічні досягнення та інноваційні розробки, орієнтуватися на світовий досвід використання конкурентних переваг.

У цих умовах актуальним є вирішення проблем створення організаційно-економічного механізму щодо забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств, управління підприємством взагалі та його розвитком, що забезпечує динамічне зростання економіки. Процес реалізації такого підходу вимагає ефективного використання потенціалу підприємства, що в свою чергу дає можливість провести оцінку наявних ресурсів для впровадження інновацій як фактора, який забезпечує розвиток підприємства і адаптацію до змін в макросередовищі.

У системі цих відносин завжди функціонують підприємства з різним рівнем економічного розвитку. Поширення кризових явищ, високий рівень невизначеності ринкового середовища, необхідність вирішення суперечливих задач змушують постійно шукати ефективні

форми і методи ведення господарства, спрямовані на підвищення результативності їх діяльності, забезпечення гнучкості й динамічності поведінки господарюючого суб'єкта у взаємодії з зовнішнім середовищем. Цим обумовлена необхідність розроблення й обґрунтування нової, адекватної нинішнім економічним умовам, стратегії розвитку підприємства, який би забезпечував ефективну зовнішньоекономічну діяльність в умовах конкуренції.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Наукові та практичні проблеми, пов'язані з удосконаленням організаційно-економічного механізму зовнішньоекономічної діяльності підприємства на різних рівнях управління економікою розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Особливої уваги заслуговують дослідження щодо впливу процесів глобалізації на формування експортного потенціалу підприємства [1]; розроблення комплексної оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності в умовах конкуренції [2]. Значущою є також рішення проблеми щодо визначення загрози та запобігання ймовірності наступу банкрутства на підприємствах України [3].

Україна, обравши євроінтеграційний курс як стратегію соціально-економічного розвитку держави, повинна формувати свою конкурентну політику з урахуванням світового досвіду захисту конкуренції та міжнародних вимог у цій сфері. Враховуючи реальні умови та сучасні особливості соціально-економічного розвитку, становлення міжнародного механізму регулювання конкуренції має спиратися на такі фундаментальні засади як недискримінаційність, транспарентність (прозорість), добровільність, поступовість і послідовність.

На сьогодні залишається недостатньо розробленим комплексний підхід до побудови організаційно-економічного механізму ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Крім того, не досить дослідженою й обґрунтованою залишається проблема комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства,

а також механізму взаємоузгодження контрагентів з інтересами підприємства, що має важливе значення для забезпечення його ефективної діяльності не лише в теперішній час, а і в майбутньому [2].

3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Об'єкт дослідження — процес управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства.

Мета дослідження — подальший розвиток та розробка теоретичних положень і науково-методичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі задачі:

1. Оцінити стан і умови функціонування підприємств в Україні в умовах глобалізації.

2. Визначити сутність та зміст організаційно-економічного механізму ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

3. Установити вплив внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства на порядок взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

4. Провести аналіз щодо ймовірності настання кризи банкрутства підприємств України та запропонувати методику проведення комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства для запобігання банкрутству.

4. Матеріали та методи досліджень особливостей формування організаційно-економічного механізму управління ЗЕД

Теоретичною та методологічною основами дослідження є фундаментальні положення загальної економічної теорії, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених та фахівців з питань формування організаційно-економічного механізму підприємства та забезпечення його ефективної зовнішньоекономічної діяльності [3, 4].

У процесі дослідження застосовувалися різні методи та прийоми, зокрема: статистичний та графічний аналіз — для вивчення, групування, порівняння та наочного відображення емпіричних даних з метою дослідження тенденцій розвитку промислового виробництва в сучасних умовах господарювання; метод експортних оцінок, який ґрунтується на припущенні, що на основі думок експертів можна збудувати адекватну модель майбутнього розвитку об'єкта прогнозування; використання SWOT-аналізу для виявлення позитивного та негативного впливу на діяльність підприємства; прийоми теоретичного узагальнення та порівняння — для уточнення понятійного апарату при оцінці ефективної діяльності підприємства.

5. Результати дослідження впливу факторів на підвищення потенціалу підприємства

Дослідження сучасної управлінської практики вітчизняних підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності дозволяє визначити у якості інструменту аналізу й обґрунтування стратегії підприємства викорис-

тання SWOT-аналізу. На основі даного методу в єдиній системі виміру одночасно порівнюються кількісні та якісні значення показників різного ступеню деталізації, що не може бути досягнуто шляхом відокремленого використання інших видів економічного аналізу. Однією з складових такого аналізу є оцінка стану зовнішнього середовища. Вся сукупність зовнішніх факторів, які оказують вплив на підприємство складається з факторів непрямого та прямого впливу (рис. 1).

Рис. 1. Зовнішнє середовище підприємства

Фактори середовища непрямого впливу зазвичай не впливають на підприємство так помітно, як фактори середовища прямого впливу, які оказують суттєве значення на рівень міжнародної конкурентоспроможності. Так, наприклад, вибір більш надійного постачальника, який продає ресурс високої якості з наданням знижок при покупці підвищує конкурентоспроможність підприємства [5].

Власне оцінка й аналіз підприємств-конкурентів в умовах глобалізації також здійснюється з позицій системного підходу за декількома аспектами. Пропонуються наступні основні напрямки такої оцінки: інноваційна активність, фінансово-економічні результати, конкурентоспроможність продукції, маркетингова діяльність тощо.

Аналіз стану та умов функціонування підприємств України показав, що за останні роки спостерігається падіння обсягів виробництва продукції, тому негативною тенденцією в діяльності вітчизняних підприємств є постійне зниження прибутку, а отже, і рентабельності виробництва [6]. Тому необхідно знаходити нові закордонні ринки збуту та застосовувати систему заходів щодо підвищення зовнішньоекономічного потенціалу підприємства (рис. 2).

Рис. 2. Підвищення зовнішньоекономічного потенціалу підприємства

Застосування організаційно-економічного механізму для підвищення потенціалу підприємства в сфері зовнішньоекономічної діяльності для національних виробників має здійснюватися за такими напрямками:

1. Організація маркетингових заходів, до яких можна віднести проведення ефективної рекламної кампанії та пошук нових каналів збуту.

2. Проведення технологічних заходів для модернізації існуючих виробів та застосування новітніх технологій з метою створення нового інноваційного продукту.

Цього можна досягнути наступним чином:

— шляхом усунення диспаритету між цінами на внутрішньому ринку та світовими цінами на товари та послуги з метою запобігти використанню українських ресурсів (трудова, сировинна, екологічна тощо);

— створення умов для мобілізації та раціонального використання інвестиційного та інноваційного потенціалу;

— вдосконалення механізму мотивації до зниження енерговитрат, сприяння переходу до енергозберігаючих технологій з використанням альтернативних джерел енергопостачання;

— забезпечення сприятливих організаційно-правових умов функціонування бізнесу;

— урівноваження умов ведення бізнесу в економіці України з умовами країн торговельних партнерів.

Таким чином, виникає необхідність пошуку ефективних шляхів досягнення, підтримання і розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Необхідною стає мобілізація всіх ресурсів і факторів розвитку і, насамперед інвестиційних та інноваційних, котрі мають відігравати продуктивну інтегруючу роль для усталеного організаційно-економічного механізму забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності [7].

Перелік показників, які характеризують чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, безумовно, не є вичерпаним та потребує корегування у відповідності до завдань дослідження. Проте при здійсненні аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища ці показники повинні бути враховані та використані.

Для визначення найвпливовіших чинників пропонується використання методу експертних оцінок. Особливістю цього методу є відсутність суворих математичних доказів оптимальності отриманих рішень. В основі методу лежить гіпотеза про наявність у експертів достатньої кваліфікації та компетенції, можливість оцінити вагомість та значення проблеми, що досліджується. Основною перевагою цього методу є оперативність отримання інформації, незначні витрати. Основними недоліками є значна суб'єктивність отриманих результатів.

6. Обговорення результатів аналізу ймовірності наступу загрози здійсненню ЗЕД

Серед методів кількісної оцінки ступеню небезпечності загрози для здійснення ЗЕД було обрано статистичний метод, оскільки він є найбільш відокремленим від суб'єктивних факторів впливу на результати дослідження.

В основі статистичного методу лежить теорія ймовірностей. Загроза має математичну виражену ймовірність настання втрати, що спирається на статистичні дані та може бути розрахована з високим ступенем достовірності.

Можливість кількісних втрат від загрози здійснення ЗЕД пропонується оцінити через дисперсію або квадратичне відхилення випадкових величин за формулою [1].

$$D(x) = E[(x_i - E(x))^2] = \sum_{i=1}^n (x_i - E(x))^2 p_i, \quad (1)$$

де $E(x) = \sum_{i=1}^n x_i \cdot p_i$ — математичне очікування; x_i — дохід від здійснення ЗЕД у i -му році; p_i — імовірність наступу загрози у i -му році.

Отримане розрахункове значення ($D(x)$) є квадратом від вимірювання випадкової величини, тому втрати від негативного впливу загрози здійснення зовнішньоекономічної операції є середньоквадратичним відхиленням випадкової величини ($D(x)$):

$$\sigma(x) = \sqrt{D(x)}, \quad (2)$$

де $\sigma(x)$ — середнє квадратичне відхилення.

Результати кількісного розрахунку втрат (за формулами (1), (2)) від впливу загрози при здійсненні ЗЕД для трьох підприємств Харківської області наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати кількісного розрахунку втрат в результаті впливу загрози на результативність здійснення ЗЕД на відповідних регіональних ринках збуту

Підприємства	Регіональний ринок	Запланований дохід від реалізації	$D(x)$	$\sigma(x)$	$\Sigma\sigma$
		(т. грн.)	(т. грн.)	(т. грн.)	(т. грн.)
1	ЕС	51481	209674	458	2052
	СНД	47074	646732	804	
	Інші	13280	623579	790	
2	ЕС	532	512,4	23	357
	СНД	5106	78023,3	279	
	Інші	786	2983,2	55	
3	ЕС	4384	14992	122	644
	СНД	9084	250625,2	501	
	Інші	345	428,2	21	

З вищевказаної табл. 1 видно, що для кожного підприємства-суб'єкта ЗЕД Харківської області та по кожному регіональному ринку збуту ($\sigma(E)$) кількісно розраховані імовірні втрати при здійсненні ЗЕД. Отримані результати повинні стати основою для побудови ефективної протидії ідентифікованим та кількісно визначеним загрозам здійсненню ЗЕД [8, 9].

Підвищена увага у сучасній економічній науці до питань забезпечення стійкого функціонування та економічної безпеки підприємства зумовлює впровадження заходів протидії небезпекам та загрозам від впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на рівень стійкості підприємства.

При аналізі ймовірності наступу загрози здійсненню ЗЕД автором запропоновано методичний підхід щодо протидії негативним наслідкам ймовірності наступу загрози здійсненню ЗЕД:

1. Моніторинг та аналіз зовнішнього середовища діяльності підприємства суб'єкта ЗЕД. Основною ціллю даного моніторингу є збір статистичних даних,

аналітичних матеріалів, які характеризують зовнішнє середовище підприємства.

2. Ідентифікація (розпізнання) загроз та небезпек для підприємства. Отримані результати мають бути використані для прийняття ефективних стратегічних та тактичних управлінських рішень, у тому числі для розробки заходів реагування.

Для запобігання у майбутньому банкрутства в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності на міжнародних ринках товарів на послуг українським підприємствам для ефективної роботи необхідно застосування методики комплексного аналізу ефективності міжнародної діяльності [10].

Тому автором статті запропонована методика щодо проведення комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності для запобігання банкрутству в умовах жорсткої конкуренції на світових ринках (рис. 3).

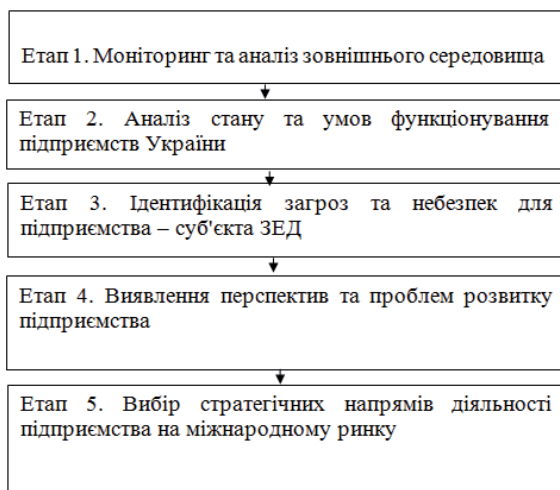

Рис. 3. Методика проведення комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства для запобігання банкрутству (власна розробка автора)

Методика складається з п'ятих послідовних етапів, реалізація яких приводить до обґрунтованого вибору міжнародної стратегії підприємства на основі об'єктивних даних, що є вхідними параметрами аналізу. Стратегічне управління спрямоване на створення конкурентних переваг і утвердження ефективної стратегічної позиції, що забезпечить майбутню життєздатність підприємства [11].

Застосування методики дасть змогу підприємствам України, що здійснюють діяльність на зовнішньому ринку проводити комплексний аналіз щодо вибору стратегії ефективної зовнішньоекономічної діяльності на міжнародних ринках в умовах жорсткої конкуренції.

7. Висновки

В результаті проведених досліджень:

1. Здійснений аналіз стану та умов функціонування підприємств України свідчить, що для розробки національної стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності необхідно повною мірою враховувати особливості та суперечливий характер процесу глобалізації.

2. Виявлено, що для визначення ефективної зовнішньоекономічної діяльності підприємствам необхідно застосовувати технологічні та маркетингові заходи з метою створення інноваційного продукту та розширення нових ринків збуту.

3. Доведено, що вплив факторів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства на порядок взаємодії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності впливає на економічні інтереси контрагентів.

4. Запропоновано методику проведення комплексного аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства для запобігання банкрутству та аналіз ймовірності наступу загрози банкрутства підприємств може бути корисною для України, бо вихід з кризи потребує радикальних змін в економіці.

Література

- Scholte, J. Globalization. A critical introduction [Text] / J. Scholte. – London: Palgrave, 2000. – 361 p.
- Васильєва, С. І. Зовнішньоекономічна діяльність на підприємстві [Текст] / С. І. Васильєва, М. І. Зав'ялова // Молодий вчений. – 2014. – № 5(1). – С. 70–73.
- Куркин, Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия [Текст] / Н. В. Куркин. – Д.: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 452 с.
- Dodgson, M. The Management of Technological Innovation: An International and Strategic Approach [Text] / M. Dodgson. – Oxford University Press, 2000. – 248 p.
- Іванов, Ю. Б. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства [Текст] / Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 384 с.
- Мазаракі, А. А. Внутрішня торгівля України в умовах кризових соціально-економічних викликів [Текст] / А. А. Мазаракі, В. Д. Лагутін // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 6(104). – С. 5–18.
- Мазаракі, А. Зовнішньоторговельний сектор української економіки [Текст] / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2013. – № 6. – С. 5–28.
- Тищенко, А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий [Текст] / А. Н. Тищенко, А. Н. Кизим, Я. В. Додайло. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 144 с.
- Філіпенко, А. С. Міжнародна економічна політика: структура і функції [Текст] / А. С. Філіпенко // Економіка і управління. – 2011. – № 2. – С. 6–10.
- Філіпенко, А. С. Політика міжнародного сприяння економічному розвитку [Текст] / А. С. Філіпенко // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2012. – Т. 17, № 3–4. – С. 81–88.
- Archibugi, D. Technological globalization or national systems of innovation? [Text] / D. Archibugi, J. Michie // Futures. – 1997. – Vol. 29, № 2. – P. 121–137.

РАЗРАБОТКА ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Обобщен опыт формирования организационно-экономического механизма управления эффективной внешнеэкономической деятельностью предприятия в условиях глобализации и интеграции в мировое экономическое пространство. Обоснована целесообразность повышения потенциала предприятия при условии противодействия негативным последствиям влияния факторов внешней и внутренней среды. Предложено методики проведения комплексного анализа внешнеэкономической деятельности предприятия для предотвращения банкротства.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, эффективность, организационно-экономический механизм, внутренняя и внешняя среда.

Алексеева Тетяна Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки підприємства та економічної теорії, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Харків, Україна, e-mail: t.i.alekseeva@gmail.com.

Алексеева Татьяна Ивановна, кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики предприятия и экономической теории, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Харьков, Украина.

Alekseeva Tatyana, Kharkiv Trade and Economics Institute of Kyiv National University Trade and Economics, Kharkiv, Ukraine, e-mail: t.i.alekseeva@gmail.com